

Marialegende in een beerput

In 1986 zijn – tijdens opgravingen – enkele snippers perkament gevonden in de middeleeuwse beerkelder van Huis Scharlaken in Dordrecht. Het is ongelofelijk, maar op basis van die paar fragiele stukjes is ontdekt om welke tekst het gaat. Grondig puzzelwerk ging daaraan vooraf.

Links de woorden die op de voorzijde van de perkamentsnippers te lezen zijn, rechts de passage uit de tekst waar de losse woorden in bleken te passen.

ZICHTBARE TEKST:	VERMOEDELIIK LOPENDE TEKST:
moe der weggen onser vrou[w]en ghe [E] in dier tijt	vanden staet der oetmoedicheit ende der armoeden: soe gheuielt dat hi dat ghebet onder weggen liet: dat hi onser lieuer vrouwen ghe louet hadde. Ende in dier tijt des bisscops: was een ander scolier. die oec grote minne tot onser lieuer vrouwen hadde. Ende hi plachse daghelix mit
onser [li]euer vrouwe plachse	
bee he te nse l[ie]ue n beelde [h]oer mijn ert van [lijt]	doe neyghede hi den beelde oetmoedeliken ende ginc he nen Ende doe hi hene began te gaen doe sprac onse lieue vrouwe doer den beelde ende seide Sone hoer mijn ende hi wort veruaert van verwonderen ende al verblidende



De snippers zijn aan beide zijden beschreven en bevatten slechts enkele woorden, die soms maar gedeeltelijk leesbaar zijn. Ze blijken echter te passen in een bestaande 15de-eeuwse Marialegende: *Noch van een scolier*.



MARIALEGENDE GEKOPIEERD
Populaire teksten werden in de Middeleeuwen (met de hand) gekopieerd. Dat gebeurde ook met de in het Middelnederlands geschreven Marialegende: *Noch van een scolier*. Er zijn 36 handschriften en enkele drukken met Middelnederlandse Maria-

legenden bekend, maar deze specifieke legende is slechts terug te vinden in vier handschriften, afkomstig uit Katwijk, Den Haag, Düsseldorf en Würzburg en in een incunabel (een vóór 1 januari 1501 gedrukt boek) uit Delft met de titel *Dat boeck van onser liever vrouwen miraculen*.

De tekst uit de beerkelder komt het meest overeen met de tekst uit de incunabel uit Delft en is daar vrijwel zeker een kopie van. Afgezonderd van enkele spellingsvarianties (bijvoorbeeld 'ontbiet' in het fragment tegenover 'ontbiedet' in de Delftse incunabel) lijken de zinsopbouw en de tekst vrijwel volledig overeen te komen.

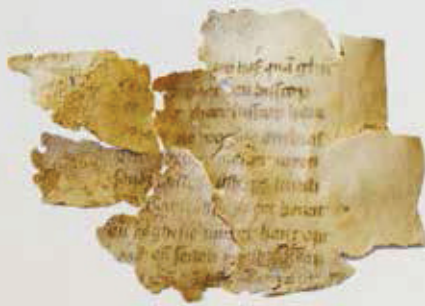
Alle handschriften en de incunabel die de tekst *Noch van een scolier* bevatten, zijn gedateerd tussen het laatste kwart van de 15de eeuw en 1515. Ook de fragmenten lijken uit deze periode te zijn.

Wanneer de kopiist van de fragmenten zich daadwerkelijk gebaseerd heeft op de Delftse incunabel, moet dit na 1477 zijn geweest, het jaar waarin deze werd uitgegeven.



troest ghegheuen hadde. En doe hi in des bisscops hof quam ghinc hi voert totten bisscop ende sprac Heer bisscop here onse lieue vrouwe ontbiedet v. dat gij mi priester wyen soudt. Ende des bisscops knechten waren soe voert bereyt. ende sloghē mitter hant opt hoeft ende seiden priester heen wech Ende die bisscop en antwoerde hem niet: want

De betreffende passage uit de Marialegende *Noch van een scolier* uit de Delfts incunabel *Dat boeck van onser liever vrouwen miraculen*. f. 97v.



Links de woorden die op de achterzijde van de perkamentsnippers te lezen zijn, rechts de passage uit de tekst waar de losse woorden in bleken te passen.

ZICHTBARE TEKST:

VERMOEDELIJK LOPENDE TEKST:

s hof quam ghinc
ten bisscop
ende c heer bisscop here
onse ue vrouwe ontbiedet
ghi priester wyen
soudt ende des bisscops knech
waren soe uoert bereyt
ende sloghene mitter hant opt
hooft ende seiden priester heen
h Ende

des bisscops hof quam ghinc
hi voert totten bisscop
ende sprac heer bisscop here
onse lieue vrouwe ontbiedet
v dat ghi mi priester wyen
soudt ende des bisscops knech
(ten) waren soe uoert bereyt
ende sloghene mitter hant opt
hooft ende seiden priester heen
wech Ende die bisscop en

loeftnisse
ende heuet
Ende hi nam
lieuer vrou
sceyende v
om datten

[r]oest

ende doe hijt geworden was.
Cort daer na liet hij die ghe
loftenisse achter
ende heeft mi vergeten.
Ende hi nam oerlof an onser
lieuer vrouwen. ende liep al
sceyende van bliscap:
om dat hem onr lieue vrouwe
alsoe groten troest ghegheuen

NOCH VAN EEN SCOLIER

Voor zover bekend is er geen moderne Nederlandse vertaling van deze Marialegende beschikbaar, maar samenvattend gaat het verhaal als volgt.

Een zeer devote scholier heeft de wens om meer kennis te vergaren en hij verzoekt Maria in zijn gebeden om hem te helpen. Na een tijd verhoort ze zijn gebeden en staat hem bij in het ontwikkelen van zijn intellect. Vervolgens bidt hij tot Maria om priester te mogen worden. Ook dit geschiedt. Ten slotte roept de scholier haar aan omdat hij bisschop wil worden

en hij daar op eigen kracht niet in slaagt. Hij belooft haar dagelijks vijftig Paternosters en vijftig Ave Maria's op te zeggen. Maria helpt hem wederom en zo wordt hij uiteindelijk tot bisschop benoemd.

Tijdens zijn ambtsperiode bevindt zich een andere scholier met grote liefde voor Maria in zijn bisdom. Op een dag vindt deze scholier een gestrande wagen, waar een schoon beeld van Maria op staat. Hij begint tegen het beeld te spreken om dan in gebed over te gaan. Hij moet het beeld achterlaten, omdat het te zwaar is om mee te nemen. Om het te bescher-

men tegen het vuil van de weg, scheurt hij een stuk van zijn kleding af en bedekt daarmee het beeld. Dan begint het beeld plotseling tegen hem te spreken. Maria vraagt hem naar de bisschop te gaan met het verzoek zich te laten wijden tot priester. De scholier is echter bang dat de geestelijken hem zullen uitlachen en weigeren, want hij heeft niet gestudeerd en is arm. Maar Maria draagt de jongen op de bisschop te herinneren aan zijn belofte aan haar: sinds zijn benoeming heeft hij verzuimd zijn dagelijkse Paternosters en Ave Maria's op te lezen.

De Maria-beeltenissen zijn afkomstig uit de archeologische collectie van de Gemeente Dordrecht.



De jonge scholier vertrekt naar het hof van de bisschop, ('des bisschops hof': dit is de passage uit het fragment) en wordt na zijn verzoek inderdaad bespot door de knechten van de bisschop. De bisschop zelf neemt hem ook niet serieus, waarop de jongen hem herinnert aan zijn belofte aan Maria. Aangeslagen door Maria's boodschap, bidt hij en vraagt haar om vergiffenis. De jongen wordt tot priester gewijd. Later, tijdens de eerste mis die de jonge priester voorgaat, verschijnt er een prachtige vrouw. Zij is zo mooi, dat niemand twijfelt of dit Maria is. Zo plots als ze is verschenen, verdwijnt ze echter weer. Na de mis verkiest de priester de dood boven het leven en laat zijn ziel meevoeren door de engelen naar het eeuwige leven. De bisschop betert zijn leven en maakt zijn belofte waar.

VAN WIE WAS DE LEGENDE?
Het is moeilijk te zeggen wie de eigenaar was van de perkamenttekst uit Dordrecht. De Maria-verering komt voort uit klooster-

gemeenschappen. Monniken zochten vanuit hun keuze voor het celibaat vervanging voor de liefde die ze missen en vinden deze in (een veelal wonderschone jonkvrouwe) Maria. Tegelijkertijd vinden ze troost bij een moederlijke figuur, wanneer zij zich ziek of zwak voelen. Veel van de handschriften met Marialegenden hebben een klein opschrift met betrekking tot de kloostergemeenschap waartoe ze behoorden. Dat het Dordtse handschrift ook gecirculeerd heeft in een kloostergemeenschap is dus zeer goed mogelijk, maar de tekst kan ook van een gewone burger geweest zijn.

Wie de legende in de beerput van Huis Scharlaken heeft gegooid zullen we nooit te weten komen. Wat we wel weten is dat het pand tot 1360 in gebruik is geweest als lakenhal. Ook de baljuw had hier zijn onderkomen. Tot 1361 was Willeam Reijnboudszoon Zeebaers eigenaar van het pand. Hij verkocht het in 1361 aan Heer Otto van Arkel. In de 15de eeuw komt het

huis regelmatig voor in bronnen met betrekking tot eigendom, verhuur en bewoning. De begane grond had in die tijd de functie van opslagplaats voor wijn. In 1594 werd het huis door de stad aangekocht en werd de begane grond in gebruik genomen als waag, tot 1931. Na 1931 tot de sloop rond 1960, bevond zich de toonzaal van het gemeentelijk energiebedrijf op de begane grond. De verdiepingen werden in de 19de eeuw achtereenvolgens gebruikt als stadsbouwkundige tekenschool, concertzaal en telegraafkantoor.

FACEBOOK

De perkamentsnippers zijn pas recentelijk onderzocht. In 2011 heeft de Rijksdienst haar opgegraven archeologische vondsten aan de gemeente Dordrecht overgedragen. Kort na de overdracht is een start gemaakt met het beschrijven en digitaal registreren van de meest bijzondere vondsten. Een aantal daarvan is alvast op Facebook gepresenteerd. Zo ook de perkamentsnippers. Daarop

werd enthousiast gereageerd door verschillende deskundigen, onder meer van de Universiteit Utrecht. En zo kwam dit balletje aan het rollen, wat leidde tot de ontrafeling van de paar regels tekst op enkele bijna vergane perkamentnippers. Een mooi kerstgeschenk, dit Maria-verhaal! <



ROGIER VAN DER WEYDEN
Maria met kind (detail), na 1454
Museum of Fine Arts, Houston

